

ОБРА́ЗИ ТА НАСИЛЬСТВО В СЕРЕДОВИЩІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Насильство залишається однією з актуальних проблем українського суспільства, незважаючи на те, що на законодавчому рівні будь-які прояви насильства стосовно дитини, зокрема фізичне покарання, заборонені.

Насильство над дітьми трапляється в різних сферах життя:

- ✓ *Вдома*
- ✓ *У навчальних закладах*
- ✓ *У закладах опіки*
- ✓ *При контакті з представниками правоохоронних органів тощо*

Насильство вчиняється як дорослими, так і самими дітьми стосовно одне одного. Свідченнями поширеності останнього стали численні публікації та репортажі на національному телебаченні.

Попри публічне висвітлення цієї проблеми, запровадження Державної програми «Стоп насильство» та профілактичних курсів в освітніх установах, ця тема залишається недостатньо вивченою, зокрема питання допомоги потерпілим дітям та тим, хто таке насильство вчиняє. Також бракує інформації про те, якої допомоги (інформаційної, методологічної, ресурсної тощо) потребують учителі для більш ефективного реагування на це явище та його профілактику.

ОБРА́ЗИ ЯК ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА

Чи зазнає ваша дитина образ?

- 36% опитаних дітей зазнають насильства щонайменше 1 раз на рік.
- Жертвами постійних образ бувають близько 13% респондентів. Найбільше таких дітей у віковій групі 10–13 років.
- Серед усіх, кого ображають/принижують/з кого знущаються декілька разів на тиждень, більше дівчат (8,2%), ніж хлопців (5,9%), а серед 12–13-річних – переважають хлопці (7,3%).
- 87% підлітків достатньо або частково володіють життєвими навичками міжособистісного спілкування та протистояння тиску з боку однолітків.

Можливо, ваша дитина образник?

- 58,9% підлітків жодного разу не ображали або принижували інших учнів/студентів, не знущалися над ними протягом останніх двох місяців (серед них 66,1% учнів 10–11-річного віку та 55,3% учнівської молоді у віці 16–17 років).
- У всіх вікових групах хлопці (47%) частіше беруть участь в ображанні/приниженні інших, ніж дівчата (35%).

Третирування¹

Кожен восьмий підліток (13,2%) був ображений через SMS/повідомлення на стіні в соціальній мережі/електронний лист/сайти.

- Їх ображали: 1–2 рази (8,7%); 2 чи 3 рази на місяць (1,5%); 2,3% – декілька разів на тиждень; до 1% – раз на тиждень;
- Частіше це відбувалося з підлітками 11 років (див. рис. 1).

8,8% підлітків були ображені через фото в непривабливому вигляді, що розміщені без їх дозволу в мережі Інтернет протягом останніх двох місяців.

- Їх ображали: 5,8% – 1–2 рази (найвищий відсоток серед підлітків 13 років – 8,2%); до 1% – 2 чи 3 рази на місяць або раз на тиждень; 1,7% – декілька разів на тиждень, зокрема, частіше це відбувається у середовищі хлопців та в 2 рази частіше серед 10–11-річних.

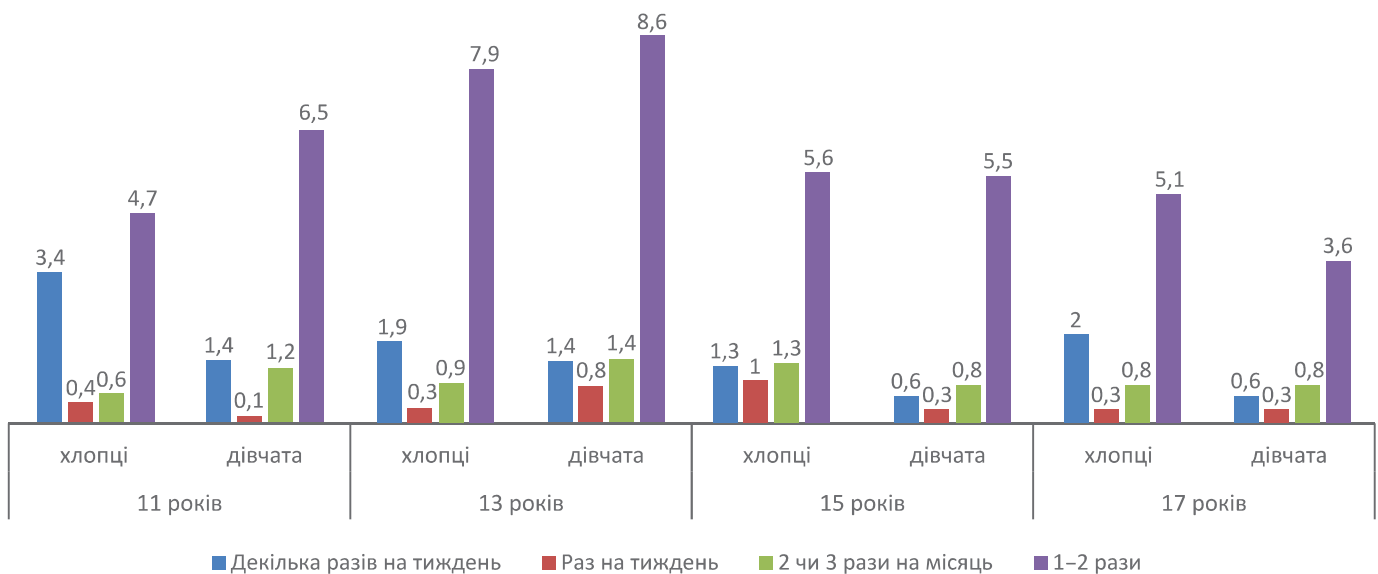

Рис. 1. Розподіл учнівської молоді щодо частоти третирування в навчальному закладі через фотографування в непривабливому вигляді та розміщення фотографії в Інтернеті без дозволу, за віком та статтю, %

ДО КОГО МОЖУТЬ ДІТИ ЗВЕРНУТИСЯ ПО ДОПОМОГУ У РАЗІ ОБРАЗИ?

Аналіз відповідей учнів на запитання: «До кого ти можеш звернутися, якщо тебе образили, принизили або знущалися над тобою?» дозволив побудувати рейтингову шкалу довіри:

65,5% дітей звернулися б до батьків.

- До батьків більше звертаються 10-річні діти, ніж 17-річні підлітки (81,2% та 44,2%, відповідно) та дівчата у всіх вікових групах.

46,3% опитаних звернулися б до друга/подруги.

- До них більше звертаються 17-річні, ніж 10-річні діти (62,1 та 26,3%, відповідно).
- Дівчата частіше, ніж хлопці, у віці 13–16 років обговорюють проблеми з подругами.

¹ Під третируванням ми розглядаємо буллінг (bullying) – процес тривалого, навмисного фізичного або психологічного тиску однієї особи на іншу, яка не здатна себе захистити.

Кожен третій респондент (28,9%) у разі образи звертається до брата/сестри.

- До них у два рази частіше звертаються 10-річні діти (30,2%), ніж 17-річні (14,1%), та дівчата у всіх вікових групах.

8,7% дітей звертаються до психолога/соціального педагога, який працює в навчальному закладі.

- Майже вдвічі частіше звертаються дівчата у віці 13–17 років.

5,0% – до органів внутрішніх справ (міліції).

У середньому 2,5% респондентів звернулися б до служби у справах дітей/на телефон довіри центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді/до «Клініки, дружньої до молоді» тощо.

- 36% учнівської молоді щонайменше раз на рік брали участь у бійках.
- У середньому 29,8% респондентів повідомили, що вони за останні 12 місяців брали участь у бійці. Серед них 14,6% зазначили, що це було 1 раз, 12,4% – 2-3 рази; для 8,8% респондентів – бійка є не випадковістю, а способом досягнення мети, зняття напруги та розваги.
- Хлопці вдаються до агресивної поведінки, що є для них елементом самоствердження, демонстрації дорослості, змужніння, удвічі частіше (в 10 років – 57%, а в 17 років – 48%), ніж дівчата (в 10 років – 20%, а в 17 років – 19%) (див. рис. 2).
- Кожна п'ята з дівчат «самостверджується» за допомогою кулаків.
- З віком молодь застосовує фізичну силу менше, але розбіжність є несуттєвою: в 10 років в бійках беруть участь 40% опитаних, а в 17 років – 34%.
- 2% респондентів повідомили, що отримували травму під час бійок. Серед них частіше травмувались хлопці в 16 років (3,4%) та 17 років (7,6%).

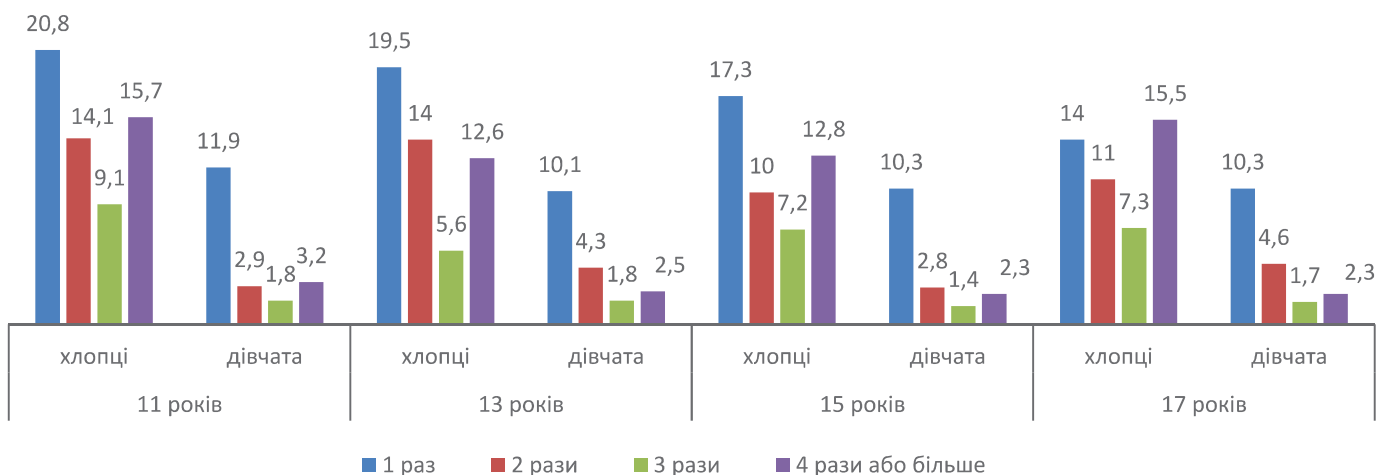

Рис. 1. Розподіл учнівської молоді щодо частоти третирування в навчальному закладі через фотографування в непривабливому вигляді та розміщення фотографії в Інтернеті без дозволу, за віком та статтю, %

ПОТРЕБУЄ ПОДАЛЬШОЇ УВАГИ

- ! Вивчення кращих світових практик впровадження систем профілактики образ та насильства з метою адаптації їх до вітчизняних реалій та включення в профілактичні програми.
- ! Аналіз та поширення кращого досвіду з формування в підлітків умінь і навичок лідерства, виявлення та призупинення проявів агресії, заміни агресивної поведінки на асертивну, спілкування, прийняття рішень, протистояння тискові однолітків.
- ! Створення безпечного освітнього середовища в навчальних закладах шляхом запровадження освітніх програм, спрямованих на усвідомлення підлітками неприпустимості насильства, в тому числі його проявів у «легкій» формі, та на розвиток навичок вирішення конфліктів ненасильницьким шляхом.
- ! Формування у підлітків навичок здатності до критичного сприйняття інформації, яку вони отримують в Інтернеті, по телебаченню та з інших засобів масової інформації.
- ! У рамках профілактичних програм звернути увагу на етику психологічного та статевого виховання підлітків, зокрема, навчання прийнятним способам вираження особистісних симпатій і виключення проявів статевого приниження.
- ! Збільшення в навчальних закладах культурних, спортивних заходів, особливу увагу приділяючи командним формам роботи.

ВАЖЛИВІ КРОКИ

Розробка кожним навчальним закладом дієвого механізму попередження, зупинення та подолання насильства. Забезпечення комплексного психолого-педагогічного контролю та діагностики задля виявлення випадків насильства, визначення масштабу та осіб груп ризику («агресори»/«жертви»).

На рівні населених пунктів, мікрорайонів здійснювати моніторинг всіх аспектів проявів насильства в молодіжному середовищі; визначення стратегії попередження/подолання агресивної поведінки молодіжних угруповань.

Посилення роботи з ОБЖД, зокрема з питань формування навичок попередження проявів агресивності у міжособистісній взаємодії; розпізнавання власного емоційного стану; уникнення віктивної поведінки.

Інформація про проект

Започаткований у 1982 році в трьох європейських країнах проект «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» (HBSC), який є частиною міжнародного дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), протягом 20 років об'єднав 43 країни-учасниці. У кожній країні визначено провідну наукову установу, яка здійснює опитування (в Україні – ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка», науковий керівник проекту – Ольга Балакірева, канд. соціол. наук). Головним партнером, за технічної підтримки якого проаналізовано і оприлюднено матеріали опитування, є Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Організації-партнери, які сприяють реалізації проекту HBSC в Україні, це – Міністерство освіти та науки України, Міністерство охорони здоров'я України (при ньому створено робочу групу проекту), Міністерство у справах молоді та спорту України, Міністерство соціальної політики України.

Національна вибіркова сукупність дає можливість аналізу за віком, статтю, типом поселення, регіоном, типом сім'ї, матеріальним станом тощо, але не передбачає аналізу на рівні області та навчального закладу). Українська база даних входить до об'єднаної бази даних країн – учасниць проекту HBSC.

Авторський колектив

Балакірева О.М.

канд. соціол. наук,
Інститут економіки
та прогнозування
НАН України

Бондар Т.В.

канд. соціол. наук,
Український інститут
соціальних досліджень
ім. О. Яременка

Василяшко І.П.

Інститут інноваційних
технологій і змісту
освіти Міністерства
освіти і науки

Патрікеєва О.О.

Інститут інноваційних
технологій і змісту
освіти Міністерства
освіти і науки

Сакович О.Т.

Представництво
Дитячого фонду
ООН (ЮНІСЕФ)
в Україні

©Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка: www.uisr.org.ua
©Представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні: www.unicef.org.ua

